

Кризата COVID-19 и неформалната икономика: Неформалните работници в Плевен, България

Снежка Митева Иванова, на 63 години, е домашен работник от 20 години. Снежка работи като рехабилитатор. Тя продължава да работи с клиенти по време на кризата, но е изпитвала затруднения с липсата на транспорт. Живее с пълнолетния си син, който загубва работата си като барман в резултат на кризата. Снимка: Светлин Иванов

Ключови данни

Ограниченията и икономическата криза, свързани с COVID-19 са оказали дълбоко въздействие върху неформалните работници в Плевен, България, по отношение на тяхната работоспособност, доходи, домакинство, отговорности и грижи. Например:

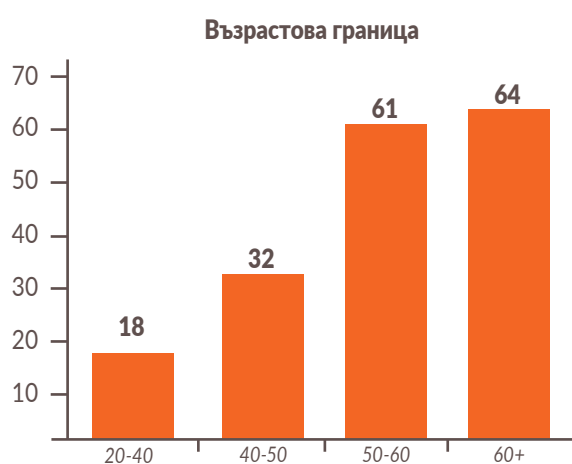
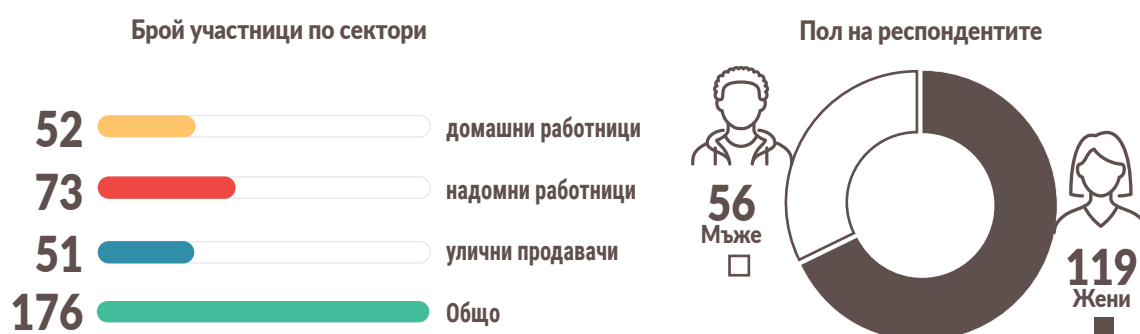
- 1 99% от надомните работници, 75% от уличните продавачи и 66% от домашните работници са спрели да работят през април 2020г. по време на най-тежките ограничения. Дори през май/юни, когато ограниченията са били премахнати, почти една трета общо от уличните продавачи и домашните работници не са могли да се върнат да работят и да припечелват.
- 2 В резултат на това, през май/юни 2020 средните брутни доходи на надомните работници и уличните продавачи са били 47% и 73% съответно от доходите през февруари.
- 3 Само 16% от анкетираните съобщават, че получават държавно подпомагане под формата на парична помощ. Само 6% са дават сведения, че получават държавно подпомагане под формата на хранителни продукти.
- 4 47% от анкетираните съобщават за увеличаване на неплатените домакински задължения като готвене, чистене и грижи. Жените съобщават по-често за увеличаване на задълженията от мъжете.
- 5 18% от анкетираните съобщават, че са взели назаем пари, изтеглили са спестяванията си, потърсили са финансова помощ от семейство, приятели и съседи или са продали активи в отговор на кризата.

Резюме

Кризата с COVID-19 и неформалната икономика е надлъжно проучване, ръководено от WIEGO в 12 града, което оценява въздействието на COVID-19 върху определени групи неформални работници и техните домакинства. Използвайки въпросници и дълбочинни интервюта, първият етап оценява въздействието на кризата през април 2020 (пиков период на ограничения в повечето градове) и през май/юни 2020 (когато ограниченията са облекчени в повечето градове) в сравнение с февруари 2020 (преди COVID-19). Вторият етап ще оцени продължителните въздействия в контраст с признаците на възстановяване през март-април 2021 г., сравнени с преди COVID-19 кризата и първия етап. Този доклад представя обобщените данни от първия етап на проучването в Плевен. Изследователи в Плевен са проучили и интервюирали надомни работници, улични продавачи и домашни работници, които са членове на синдиката ЕДИНСТВО. Интервюирани са също така шестима лидери на неформални работници и двама ключови информатори, представители на местното управление и гражданска организация.

Неформалната икономика в България и Плевен

Плевен има голям брой неформални работници сред населението, отчасти поради големия сектор за производство на облекла. Много работници в този сектор в Плевен и на други места в България не работят във фабрики, а невидимо в домовете си срещу ниско заплащане „на парче“ и без ефективна правна защита¹. Работната сила също включва самонаети надомни работници и улични продавачи, които разчитат на себе си да купуват или изработват собствени продукти и да продават, както и домашни работници, които се грижат за други домакинства. Неформалните работници предоставят критични услуги и допринасят за местната, националната и глобалната икономика, но имат много ограничена правна защита в сравнение с други работници.

Средни дневни доходи на анкетирания през февруари (преди COVID-19)

	Средно ²
Домашни работници	29 Лв
Надомни работници	27 Лв
Улични продавачи	36 Лв

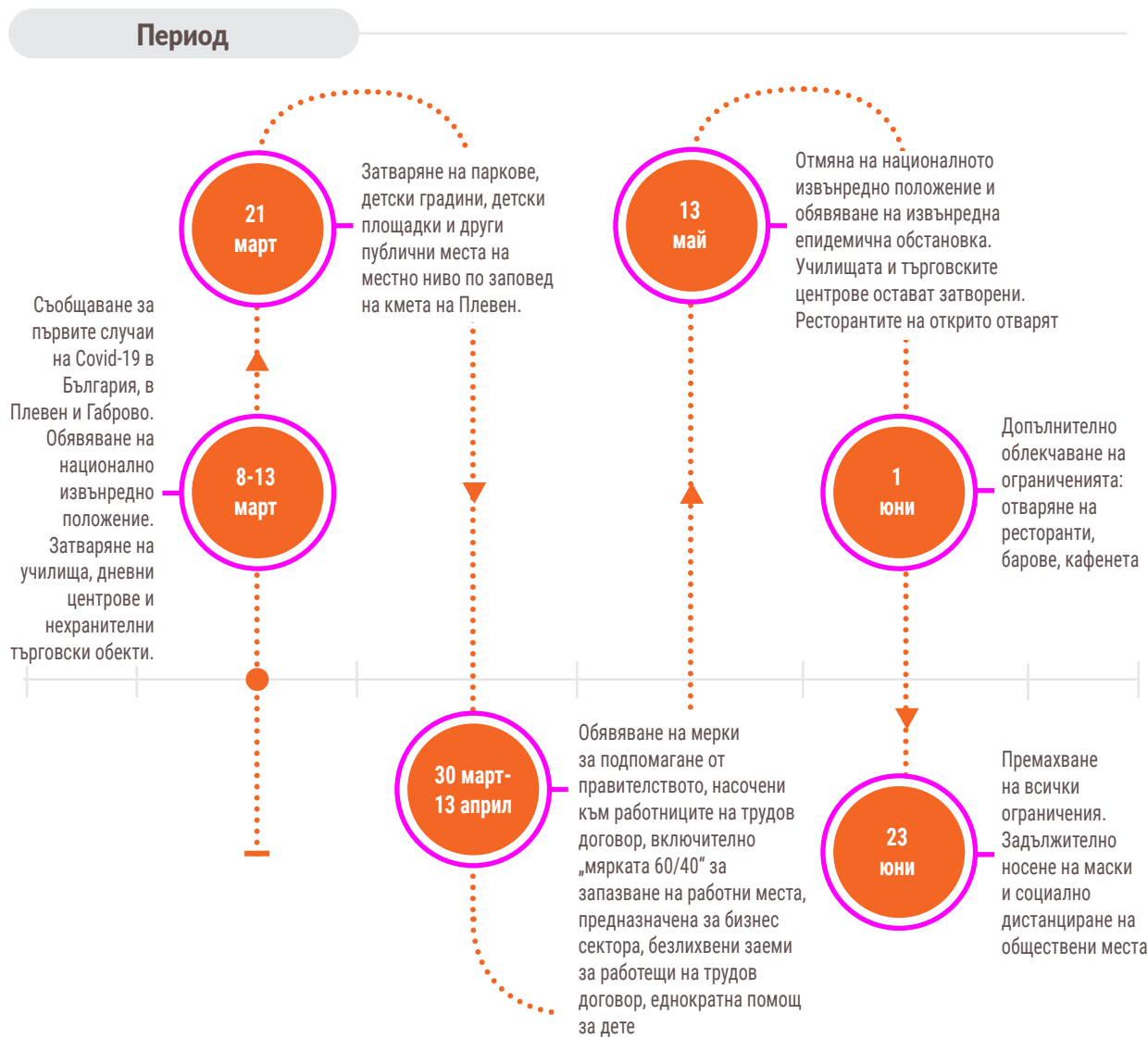
*Извадката от проучването е предназначена да отрази членският състав на ЕДИНСТВО и може да не е представителна за надомните работници, домашните работници и уличните продавачи в Плевен по-широкообхватно.

*Един анкетирани не е посочил пол и възраст

¹ von Broembsen, M. 2019. The European Union's Commodification of Bulgarian Homeworkers: Regulating informal labour in global production networks. WIEGO. Available at <https://bit.ly/3nbiBbf>

² Бележка под линия: На първи април 2020 1 лев е равен на 0.56 щатски долара.

Политически отговор на COVID-19

„Хората останаха без работа.... Те и сега се страхуват как ще оцелеят. Спестяванията им се изчерпаха през този период. Харчеха пари само за храна. Трябваше да плащат.... сметки за ток, вода. Трябва да плащат и заеми. Някои имат проблеми с изплащането на заемите си. Най-големият им страх е как ще изкарват прехраната си през зимата.“

- надомна работничка

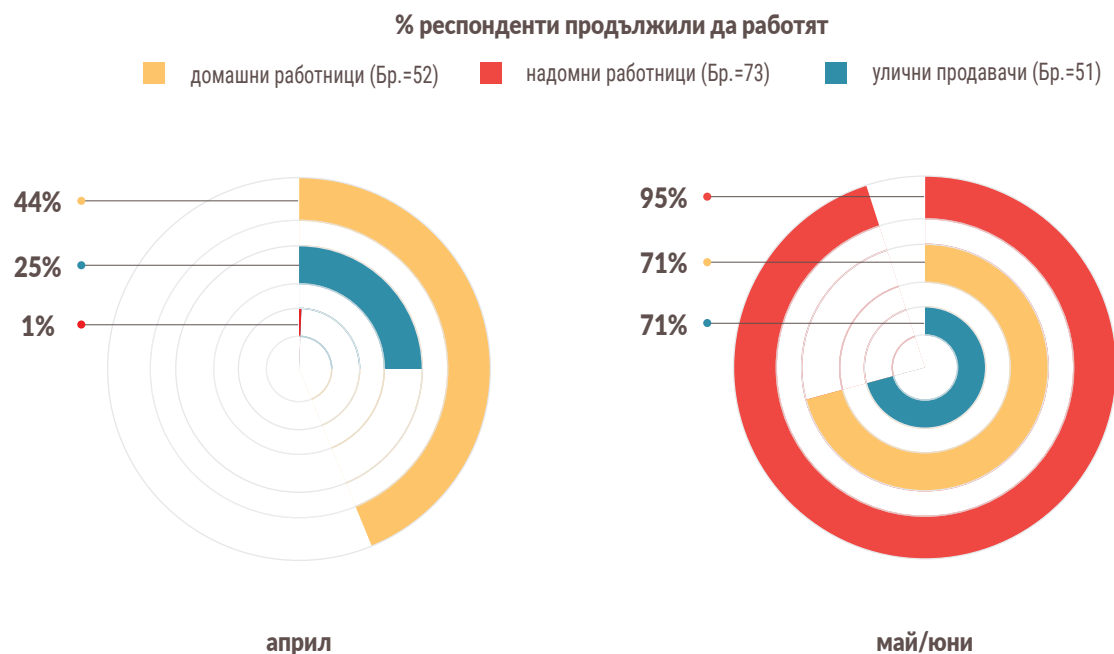

„Най-големият страх е да не се върнат КПП-та на всички входове и изходи на града, тъй като продавам плодове и зеленчуци извън Плевен. Не можех да излизам извън града, защото имаше КПП-та и полицейски проверки на всеки път. Имаше ограничения за излизане от дома.“

- уличен продавач

Работа, доходи и храна

Кризата с COVID-19 се е отразила драматично на способността на неформалните работници да работят и припечелват. 80% от работниците въобще не са могли да работят през април 2020. Това включва и 99% от надомните работници.

Дори през май/юни, когато ограничителните мерки са били премахнати, 29% от уличните продавачи и домашните работници не са могли да се върнат да работят на непълно работно време или повече. Сред уличните продавачи, всички жени са спрели да работят през април, а по-малко от половината (45%) са се върнали да работят през май/юни. Продавачите на храна са имали по-голяма възможност да продължат да работят и през април и май в сравнение с другите групи.

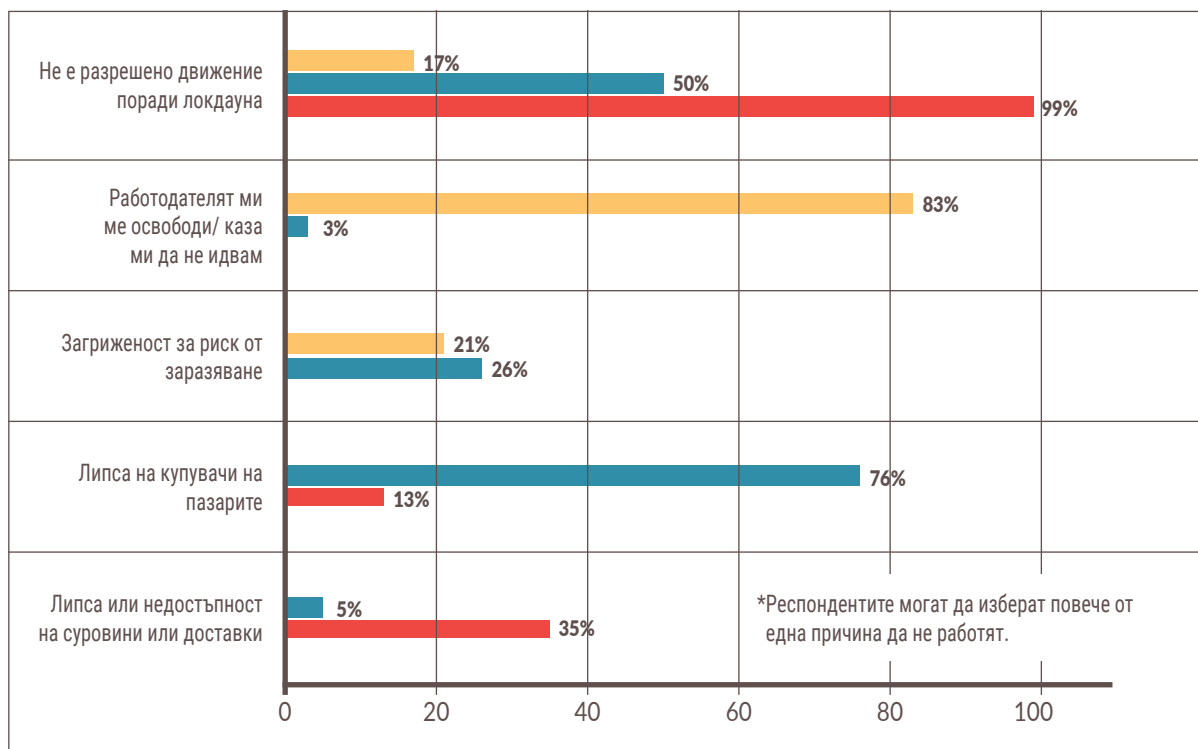

„Най-големият страх е да не се върнат КПП-та на всички входове и изходи на града, тъй като продавам плодове и зеленчуци извън Плевен. Не можех да излизам извън града, защото имаше КПП-та и полицейски проверки на всеки път. Имаше ограничения за излизане от дома.“

– уличен продавач

Основни причини да не работят*

■ домашни работници (Бр.=29) процент ■ надомни работници (Бр.=72) процент ■ улични продавачи (Бр.=38) процент

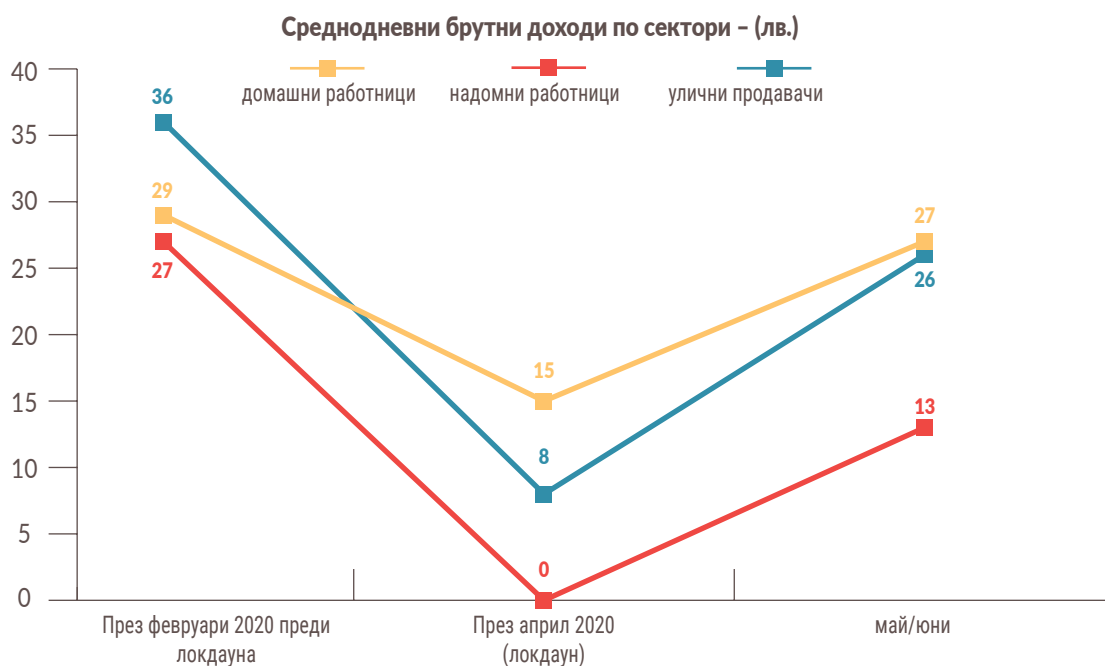

Сред тези интервюирани все още, неработещи след премахване на ограниченията през май/юни, всички улични продавачи (15) са посочили като причини липсата на клиенти или пазари за техните продукти. 80% от домашните работници, които не са работили през май/юни (12 от 15), не са били повикани от работодателите си.

Причини за невъзможност за работа

Улични продавачи	➔	Липса на клиенти
		„Трудно продавах стоката си, тъй като полицията проверяваше документите на шофьорите. Разрешено беше само пътуване по здравословни причини и работа. Принуден бях да продавам на друг пазар в града, но беше изключително трудно. Опитвах се да продавам на малки пазари в други населени места веднъж седмично, но също беше много трудно“ - уличен продавач
Надомни работници	➔	Липса на материали, по-високи цени на материали, липса на клиенти
		„Надомните работници не могат да си купят материали в момента. Зависим за материали от Китай. В момента няма внос. Принудени сме да купуваме от български производители платове, конци, но на по-висока цена. Всичко поскъпна. А ние не можем да продаваме на по-висока цена, защото никой няма да купи нашите продукти. Затова продаваме на същите цени, но печалбата ни е малка“. - надомна работничка
Домашни работници	➔	Загуба на клиенти и страх от заразяване
		Поръчките за почистване на домовете продължават да намаляват... Повече от половината клиенти са анулирали поръчките..... Причините са страх от заразяване и финасова невъзможност да плащат. При пандемията, която беше обявена, повечето хора си стояха вкъщи и предпочитаха сами да си почистват домовете. - надомна и домашна работничка

Доходи

% респонденти с нулеви доходи през април, май/юни

	Домашни работници	Надомни работници	Улични продавачи
април	56%	99%	75%
май/юни	29%	5%	29%

- Към май/юни 2020 средните брутни доходи на надомните работници и уличните продавачи са били съответно 47% и 73% от доходите през февруари.
- При уличните продавачи спадането на брутните доходи отразява, че 29% не са работили и са нямали доходи. За надомните работници отразява голям спад на търсенето и увеличаване на разходите.
- Резкият спад в доходите е бил най-показателен сред надомните работници, особено сред жените, въпреки че всички надомни работници са продължили да работят. Надомните работнички преди това са припечелвали почти два пъти повече от мъжете (30 лв. срещу 17 лв. средно дневно); въпреки това към май/юни средните доходи между жените и мъжете почти са се изравнили при също толкова ниски нива от 13 лв. и 11 лв. съответно.
- Бързото възстановяване на дневните доходи на домашните работници към май/юни се дължи на факта, че малък брой от тях са получили увеличение на заплащането след затварянето, поради търсенето на техните специфични умения за грижи за възрастни или хора с увреждания. Много други домашни работници са останали без всякакви доходи
- Като цяло 89% от работниците казват, че общият доход на домакинството им е бил по-малък в сравнение с февруари 2020, преди началото на COVID-19.

Храна: Повечето неформални работници не съобщават, че са изпитвали глад, с изключение на 21% от уличните продавачи (8 анкетирани), които казват, че възрастните в техните домакинства са изпитвали глад рядко или понякога през този период. Според информатори, неформалните работници зависят от храната, която съхраняват в домовете си, но с настъпването на зимата тези запаси от храна почти са се изчерпали. Както отбелязва един от анкетираните: „Мазетата ни са празни.“

Загриженост за здравето и безопасността

Анкетираните изразяват страхове от заразяване с Covid-19. Други се сблъскват с предизвикателства по отношение на достъпа до основни здравни услуги и редовни плащания за здравно осигуряване през този период. Въпреки че Министерството на здравеопазването и Националната здравноосигурителна каса обявяват политика за покриване на разходи, свързани с потвърдени случаи на COVID-19, работниците, които не са платили месечните си вноски към Националната агенция за приходите, рискуват да загубят здравноосигурителни права. Това излага много уязвими групи, сред които трайно безработни, неформални работници и бедните, в риск.

„Неформалните работници нямат здравни осигуровки. Трябва да плащат за преглед, операция, заболяване преди, по време на COVID-19 и сега.“

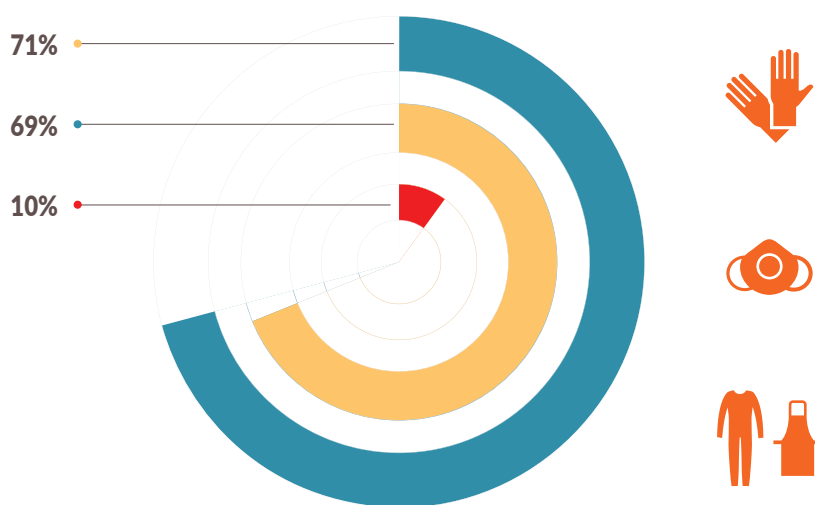
- надомна работничка

Анкетираните, които са работили през май/юни и съобщават, че ползват лични предпазни средства (ЛПС):

■ домашни работници

■ надомни работници

■ улични продавачи

40%

от домашните работници съобщават за повишено излагане на химикали като тези, използвани за чистене и санитарни продукти, които могат да бъдат вредни за здравето им.

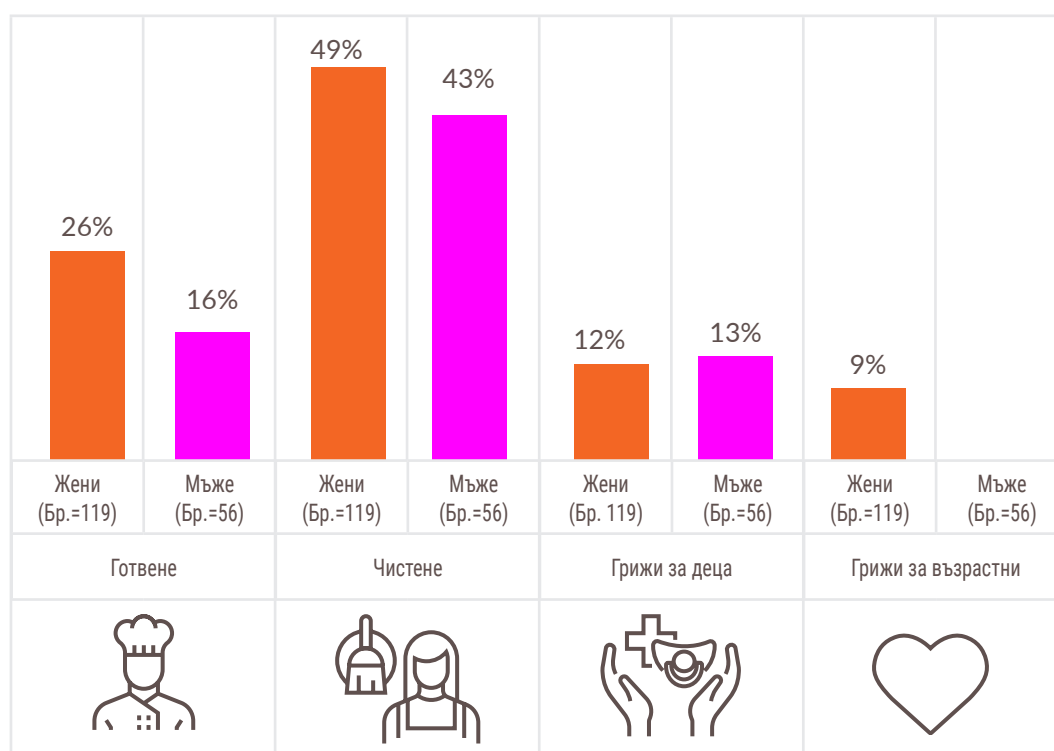
*Личните предпазни средства включват маски, ръкавици, рокля, престилка или униформа.

Стрес в домакинството

Когато доходите са се стопили, работниците са изпитали увеличение на неплатения домакински труд.

47% от анкетираните съобщават, че кризата е увеличила техните домакински задължения, като готвене, чистене и грижи. Това отразява, че някои работници са се преместили при роднини, за да спестят разходи или да се подкрепят взаимно през този период. 9% от работниците потвърждават, че в домакинствата е имало повече хора от началото на кризата. Много работници са преживели нарастващо напрежение между членовете на семейството, които не са привикнали да живеят заедно.

% респонденти, които съобщават за увеличаване на грижите и домакинските задължения по пол

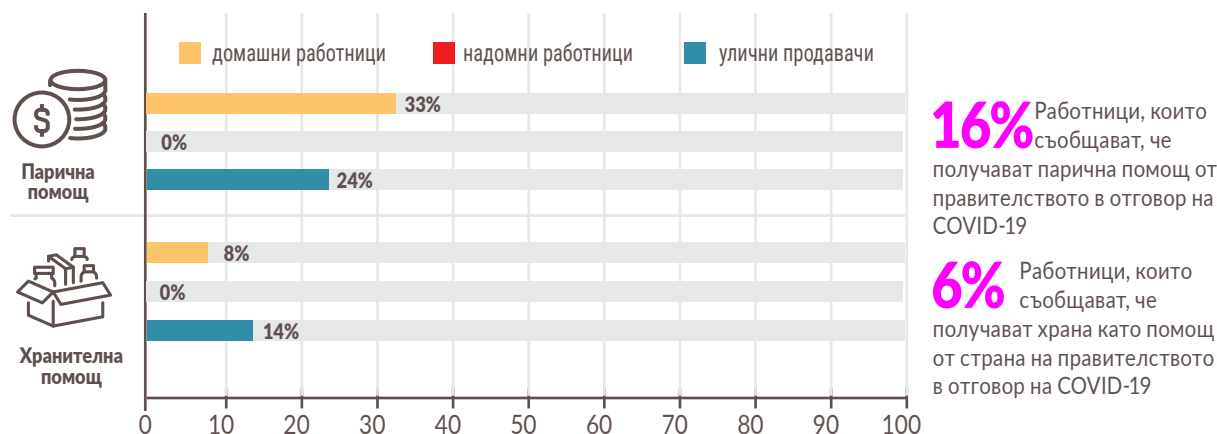
„..... за жените това беше натиск, защото децата учеха дистанционно. Някои мъже си стояха вкъщи, така че имаше голям натиск върху семейството. Двойно натоварване и напрежение за жените.“

- лидер на ЕДИНСТВО

Мерки за подпомагане от правителството

Когато правителството на България предлага мерки за финансово подпомагане за формалния бизнес и служителите, неформалните работници не са се облагодетелствали от нито една от тези мерки. Само малък процент от анкетираниите домашни работници и улични продавачи съобщават, че получават някаква парична помощ, докато няма надомни работници, които да получават тази помощ.

% респонденти, които получават парична или хранителна помощ от правителството по сектори

„Правителството предложи много мерки за подкрепа, но и не и за неформалния сектор. Нашите членове не отговарят на условията. Едно от основните условия беше платени социални осигуровки. Много от членовете не си плащат социални осигуровки. Затова не получихме никаква подкрепа от правителството.“

– надомна работничка

„Не е възможно да се организират улични пазари и базари. Тук и так ги има, но наемите са невероятно високи. Колегите ми казват: „Платих 80 лева за днес, а съм взел 1 лева приход.“ Тази ситуация обезсмисля стоеенето. Доста е сложно.“

– Надомна работничка и уличен продавач

Считано от август 2020, правителството обявява мярка за подпомагане, осигуряваща месечна добавка към пенсиите до март 2021. Тази помощ ще помогне на някои неформални работници, които получават пенсии, макар че много неформални работници извън пенсионна възраст не получават.

Неформалните сфери на дейност се борят при липсата на каквато и да била работа или подкрепа в натура. Например местната власт в Плевен не е успяла да осигури достъпни пространства за улични продавачи или надомни работници, където да продават своите продукти след кризата, а високите разходи за наем не позволяват на тези работници да си организират собствени пазари.

Предоставено облекчение От ЕДИНСТВО

Синдикатът ЕДИНСТВО е предоставил подкрепа под различни форми на своите членове;

- пакети с храна или провизии
- информация за мерки за безопасност и протоколи
- подкрепа за достъп до парични помощи за работници, попаднали под прага на бедността
- онлайн обучения
- укрепване на връзките между фермери и улични търговци в мрежата на ЕДИНСТВО
- Застъпничество за осигуряване на търговски площи и пазари

„Съединението прави силата. Когато сме заедно и си помагаме. Едно обаждане, една съпричастност и един хляб....дават на човека сила и надеждата, че в крайна сметка не си сам.“

надомна работничка и уличен продавач

Стратегии за справяне и приспособяване

Без подкрепа от страна на правителството, неформалните работници се насочват към други стратегии за справяне. Някои са преминали към нови стратегии за работа – например онлайн продажби. Но сред тези, които са започнали друг тип работа, почти всички улични продавачи и домашни работници са преминали към надомна работа, което, както е показано по-горе, е най-силният удар от гледна точка на доходите.

Въпреки че са важни за краткосрочното оцеляване, стратегиите за справяне като изтегляне на спестявания, вземане на заеми или продажба на активи имат отрицателно въздействие върху устойчивостта и способността на работниците да се възстановят. Други работници описват намаляване на разходите, преместване при роднини или промяна на професията си.

Стратегии за справяне, използвани от неформални работници в Плевен	
<ul style="list-style-type: none"> ● Намерена временна работа ● Онлайн продаване ● Продаване на нови или различни артикули 	<p>„Никой няма да си купи бижу. Да имаш храна на масата е по-важно, отколкото да си купиш нещо друго. Затова започнахме да правим обучение в нашата организация. Хора, които правят бижута да изработват нещо друго. Изделия, които могат да се купят. Като например плетени чорапи или дълги зимни чорапи. ...Продукти, които се търсят.“</p> <p style="text-align: right;">– надомна работничка</p>
<ul style="list-style-type: none"> ● Преместване при роднини ● Намаляване на разходите ● Търсене на финансова помощ от приятели или роднини 	<p>“Много сметки се натрупаха. Хората бяха принудени да затворят жилищата си и се върнаха да живеят на село да посадят нещо, да гледат кокошки. Да си помогнат, докато си стъпят на краката отново.”</p> <p style="text-align: right;">– надомна работничка и уличен продавач</p> <p>“Потреблението ни се е свило единствено за покриване на основни нужди и плащане на сметки.”</p> <p style="text-align: right;">– надомна работничка и уличен продавач</p>
<ul style="list-style-type: none"> ● Теглене на заеми ● Теглене на заеми от фирми за бързи кредити 	<p>„Позакъсахме. Имаме дългове. Сега горе-долу започнах да изкарвам по някой лев и да връщам заемите. Опитваме се да се справим с трудното положение.“</p> <p style="text-align: right;">– уличен продавач</p> <p>„Много от неформалните работници трябваше да вземат заеми с много високи лихви. И сега те не знаят как да върнат тези пари. Например, ако са взели 1500 евро, сега трябва да върнат 9000 евро. Имаме такъв тип компании в България, които дават много бързи кредити почти без никакви условия, без критерии.“</p> <p style="text-align: right;">– лидер на ЕДИНСТВО</p>

Източник: Полуструктурирано интервю на лидер на неформалните работници

Възстановяване и близко бъдеще: Нужди и искания на неформалните работници

Много от работниците, участвали в проучването, подчертават необходимостта от признаване на приноса на неформалните работници от страна на общинското управление в Плевен. Основните искания за подкрепа на местно ниво включват:

- Достъп до пазари и базари
- Политики, които задължават дребните търговци да продават български продукти
- Политики, които изискват местното управление да купува от местни и надомни производители
- Безопасни и достойни условия на труд

Основните искания за подкрепа на национално ниво включват:

- Универсален базов доход за покриване на основни нужди по време и след пандемията
- Разширяване обхвата на социална защита (особено в областта на пенсиите и здравеопазването) и преразглеждане условията за социално осигуряване на неформалните работници
- Малки кредити за стимулиране на бизнеса на много надомни работници и улични продавачи
- Ратифициране на Конвенция 189 за домашните работници на Международната организация на труда

Елена Петрова Манова, 36-годишна надомна работничка, работи като фризьор от десет години. Когато е обявен локдаун в града, остава без работа и разчита на помощ от родителите си. Снимка: Светлин Иванов.

„Трябва да се обединим, да си помагаме, защото правителството не ни помага. Трябва да направим всичко възможно да ни признаят за работници. Трябва наетите надомни работници да знаят правата си, самонаетите да имат достъп до пазари и помещения на местно ниво. Домашните работници трябва да настояват правителството да ратифицира Конвенция 189. Уличните продавачи нямат никакви права. Трябва да се обединим всички и да поискаме от правителството да ни признаят за работници, за да можем да се възползваме от социалните мерки.“

– надомна работничка

Проучването на кризата с COVID-19 и неформалната икономика е сътрудничество между Глобализиране и организиране на жените в неформалната икономика и партньорски организации, представляващи неформални работници в 12 града: Акра, Гана; Ахмедабад, Индия; Банкок, Тайланд; Дакар, Сенегал; Дар ес Салаам, Танзания; Делхи, Индия; Дърбан, Южна Африка; Лима, Перу; Мексико Сити, Мексико; Плевен, България; Ню Йорк, САЩ; и Тирупур, Индия, с подкрепата на Международния изследователски център за развитие, Канада. Комбинираните методи, надлъжно проучване включват въпросници по телефона на неформални работници и полуструктурирани интервюта, проведени с лидери на неформални работници и други ключови информатори. Вторит етап ще се проведе през март и април 2021г. За повече информация посетете wiego.org/COVID-19-Global-Impact-Study.

Проучването на кризата с COVID-19 и неформалната икономика е сътрудничество между Глобализиране и организиране на жените в неформалната икономика (**WIEGO**) и партньорски организации, представляващи неформални работници в 12 града: Акра, Гана; Ахмедабад, Индия; Банкок, Тайланд; Дакар, Сенегал; Дар ес Салаам, Танзания; Делхи, Индия; Дърбан, Южна Африка; Лима, Перу; Мексико Сити, Мексико; Плевен, България; Ню Йорк, САЩ; и Тирупур, Индия; с подкрепата на Международния изследователски център за развитие, Канада. Чрез използване на комбинирани методи надлъжното проучване включва въпросници по телефона на неформални работници и полуструктурирани интервюта, проведени с лидери на неформални работници и други ключови информатори. Вторит етап ще се проведе през март и април 2021г. За повече информация посетете www.wiego.org.

За ЕДИНСТВО: Асоциацията на надомните работници (НВВА) на България е създадена през 2002 г. През 2014 г. НВВА основава Българския синдикат на самонаетите и неформалните работници (ЕДИНСТВО). Единство представлява 42 000 надомни работници, 1500 улични продавачи, 3000 домашни работници, 1500 работници с увреждания, 800 здравни работници, 1200 учители и преводачи и 2500 пенсионери. ЕДИНСТВО има за цел да представлява и защитава трудовите, социалните и синдикалните права и интереси на работниците в неформалната икономика. Тя работи за равенство между неформалните работници и други работници, правото на неформалните работници да създават организации по свой избор, недискриминация в трудовите правоотношения, здравословни и безопасни условия на труд, справедливо възнаграждение, статут и социална защита, достъп до образование и обучение, минимална възраст за заетост, защита на майчинството и включване на неформалните работници в статистики на заетостта.

WIEGO

Women in Informal Employment:
Globalizing and Organizing

TUSIW "EDINSTVO"